PvdA-congres
Nijmegen
14 maart 1992
W. Kok (Gesproken woord geldt)

Echt waar, het was een goed congres. Maar vooral ook een aardig congres. Waar we ook om onszelf konden lachen. Waar we opener met elkaar en de werkelijkheid omgingen. Die cultuuromslag is ook te danken aan Frits Castricum die zojuist in de bloemetjes is gezet en terecht. Ik sluit me graag aan bij de woorden van waardering en van dank die aan zijn adres zijn uitgesproken. Ik heb het allemaal van redelijk dichtbij kunnen volgen, dat wilt u wel van mij aannemen.

Vorige zomer, de ZW/WAO-besluiten, de beroering in de partij en meer dan dat, het aftreden van Marianne Sint, het bijzonder congres: Frits heeft een rol van betekenis gespeeld in die maanden, er aan meegeholpen de rust en het vertrouwen uit te stralen die beide zo zoek waren. Het waarnemend voorzitterschap tot aan de dag van vandaag was een zware, tijdrovende, verantwoordelijke klus die je met gezag hebt vervuld; zonder grote woorden, al zijn die woorden naar mij deze week mij niet ontgaan, maar - en dat is veel belangrijker - met inzet en karakter. Dat karakter toonde je ook en met name toen je, luisterend naar de opvattingen van het partijbestuur over de bekende kwestie verkiezing voorzitter/vice-voorzitter, je functie van 1e vice-voorzitter ter beschikking stelde om zodoende de weg vrij te maken - zo het congres dat zou willen - voor de formule waartoe gisteren inderdaad is besloten. Bewondering daarvoor. Maar vooral dank, heel veel dank voor die stevige bijdrage van je om in één van de moeilijkste periodes van ons bestaan de boel bij mekaar te houden!

En op die periode volgt dan nu het tijdvak van Felix en Ruud. Met zulk een massale steun gekozen, met die uitstraling en kwaliteit. De hier niet-gekozen kandidaten hoeven zich niet te schamen dat zij daarvoor moeten wijken. Ruud en Felix, proficiat en zet hem op.

Van monorail tot dubbelspoor. En vervolgens als een TGV het land door. Volle zalen, debat, sprankeling, enthousiasme, kortom: hoge verwachtingen. Die gaan we nu dus waarmaken en dat kunnen we alleen maar samen. In die gezonde wisselwerking van vertrouwen en zelfvertrouwen gaan we de Partij van de Arbeid er weer bovenop helpen.

De partij wordt moderner. De besluitvorming over het rapport Van Kemenade heeft daarvoor de basis gelegd. We zullen meer aantrekkingskracht gaan uitoefenen op mensen die de politiek voor gezien zijn gaan houden of er nooit wat in gezien hébben. We gaan onze electorale basis versterken. We worden professioneler in onze communicatie en onze organisatie. We zullen mensen meer aanspreken dan ze toespreken. Beter luisteren ook, want teveel mensen voelen zich in de steek gelaten, door. dé politiek, door dé overheid, door 'hullie daar' in Den Haag, door onze partij, door ons, door mij.
En die mensen hebben niet altijd ongelijk. We moeten weer bruggen slaan, overtuigen. En soms ook ronduit zeggen dat burgers of politici onzin verkopen door een optelsom van dingen te willen en te verlangen die met geen mogelijkheid allemaal tegelijk kunnen.
Want er zijn grenzen.
Dat avontuur, waar Felix Rottenberg over sprak, dat durven we aan. Dat weet Felix ook van mij. Ik verwelkom zijn bijdrage met open armen. De steun van Felix en de velen die hij enthousiast heeft gemaakt hebben we hard nodig met elkaar.
Dat avontuur zal beter lukken naarmate we elkaar minder de maat nemen op wat niet deugt maar juist proberen wat wél goed is bij onszelf en bij elkaar te benutten en daarmee te versterken. Dit klinkt misschien wat braaf, maar ik meen het. Het zal beter lukken als we de mensen weer aan ons weten te binden, die de deur dicht hebben gedaan, niet meer bij ons wilden horen, maar diep in hun hart voelen dat hun plaats in de sociaal-democratie is en nergens anders. Kom er weer bij, vraag ik, geef ons een nieuwe kans. Dat avontuur van Felix zal beter lukken als alle mensen die twijfelen er voor kiezen in het huis van de Partij van de Arbeid waaraan we zo hard timmeren te blijven wonen. In plaats van stilletjes of zelfs hardop te dromen over een optrekje elders. Niemand aan de kant dus, ook in onze eigen partij, André van der Louw niet, niemand aan de kant. Nu alle kracht, energie en creativiteit steken in een sterkere sociaal-democratie morgen. Er is voor iedereen plaats. En durf er in te geloven ook. De sociaal-democratie zoekt nieuwe wegen. Maar crisis? Wat crisis in de sociaal- democratie met de grootste fractie in het Europarlement en met Zweden, Oostenrijk, Finland en wie weet Noorwegen met sterke zusterpartijen voor de deur van de EG? Wét crisis in de sociaal-democratie terwijl Neil Kinnock bezig is de geest van Thatcher te verdrijven? Weg met die zelfkwellerij.

Aan de slag! Aan de slag, ook met de besluiten over het rapport Wolfson. 'Niemand aan de kant'. Geen geringe ambitie.
De weg die voor ons ligt is lang en niet eenvoudig begaanbaar. Op weg naar het vorige congres in Nijmegen stonden we vaak geëmotioneerd tegenover elkaar.
Ik heb het u, en velen die u hier als afgevaardigden vertegenwoordigt, toen niet gemakkelijk gemaakt. En ik heb het er zelf ook niet gemakkelijk mee gehad.
Het congres bleek bereid te aanvaarden dat diep ingrijpende maatregelen nodig waren geworden om het beroep op ziekte- en arbeidsongeschiktheidsregelingen terug te brengen.
Velen waren daarvan met mij overtuigd geraakt, van de noodzaak én van de maatregelen, anderen bleven twijfelen maar voelden zich voor het blok gezet, sommigen konden zich ook in laatste instantie niet in de beslissing vinden.
Die verdeeldheid - en wie heeft die niet gevoeld - bracht ons tegelijk tot een gezamenlijke conclusie.
Als het om de toekomst van de sociale zekerheid gaat, om de perspectieven van miljoenen mensen die daarop zijn aangewezen, kan de Partij van de Arbeid, juist de Partij van de Arbeid, zich die verdeeldheid geen dag te lang permitteren.
Het soort gespletenheid dat zich vorige zomer manifesteerde kan niet bij handopsteken, bij eenvoudige meerderheid worden weggenomen. Het congres in september was nodig maar de besluitvorming daar, hoe overzichtelijk ook, vormde slechts een opstap naar een vervolg waarin dit congres een gezichts- en beleidsbepalend moment is.
Het rapport van de commissie Wolfson heeft ons in staat gesteld een volgende stap te zetten. Het is van het grootste belang om nu, aan het eind van dit congres, de betekenis van die stap heel precies te wegen. Wij bedrijven hier politiek, op een dunne draad en voor zover al niet op een hoog niveau, dan toch in elk geval met een inzet die hoog is. Het gaat er niet om of we het een mooi en bij onze tradities passend sociaal-democratisch rapport vinden, al is dat mooi meegenomen.
Het gaat er niet om of we ons op de formuleringen in de resolutie hebben kunnen verenigen, al kom je zonder dat niet goed tot besluitvorming.
Nee, het gaat om een politiek commitment, een afspraak tussen de eerst-verantwoordelijken en het congres van de Partij van de Arbeid hoe wij in de regering en in het parlement en hoe u en wij in het land de mensen waar het om gaat

tegemoet zullen treden.
Wie op basis van die afspraak thuis komt met de mededeling dat het nu wel snor zit blijft in gebreke.
Wie naar aanleiding van dit congres gerust is gesteld vergist zich.
Wie denkt dat wij, met dit handboek op ons bureau, ons politieke werk in de Kamer of in het kabinet er in één klap een stuk gemakkelijker op hebben gemaakt, die zal snel verbaasd staan.
Want de Partij van de Arbeid heeft nu, uitdrukkelijker dan ooit tevoren, de toekomst en de inrichting van het stelsel van sociale zekerheid aan vergroting van de arbeidsdeelname verbonden .
Alles op alles zetten om meer mensen aan het werk te helpen en
te houden; dat is het goede nieuws.
De toegang tot de sociale zekerheid beter bewaken, de uitvoering toesnijden op terugkeer in het arbeidsproces, toepassing van sancties verscherpen, fraude en misbruik met voorrang te lijf gaan; dat vindt niet iedereen hier zulk goed nieuws, maar ik wel. Elske ter Veld is volop doende daar vorm en inhoud aan te geven. Dat is dapper, want het is nodig en ze heeft daarbij onze steun.
Maar we blijven al met al zo afhankelijk van de medewerking van anderen; in de politiek en op de werkvloer van de samenleving, de mensen aan beide kanten van het loket, bij arbeidsbureau of sociale dienst in het bijzonder. In niet in de laatste plaats de mensen van de vakbeweging.
Alleen als ons dat lukt zullen niet - in de voorzichtige termen van de aanvaarde resolutie - "beleidsaanpassingen die consequenties hebben voor alle burgers en vermeende zekerheden aantasten onontkoombaar blijken."
Wij verbinden, met de keuzes die wij hebben gemaakt, de toekomst van de sociale zekerheid uitdrukkelijk met werkgelegenheid en met de economische voorwaarden die banengroei mogelijk maken.
Dat is niet alleen vanwege financiële redenen of vanwege het draagvlak voor premiesolidariteit, hoe belangrijk ook.
Nee, voorop staat onze overtuiging dat samenhang, sociale integratie, maatschappelijk welbevinden ten nauwste verband houden met deelname aan het arbeidsproces, overal waar dat mogelijk is. Dat emancipatie en zelfstandigheid maar ook betrokkenheid en zelf-respect, met nuttige en volwaardige arbeid en een eigen

inkomen zijn gediend.
Is die nadruk op de zin en betekenis van betaalde arbeid voor mens en samenleving niet wat overtrokken, een beetje de waan van de dag, wordt mij soms gevraagd. Absoluut niet. Als tenminste maar één misverstand uit de weg wordt geruimd. Want ik bedoel niet te zeggen dat we betaald werk op een voetstuk moeten zetten, dat vrije tijd, cultuur, het verzorgen van kinderen, vrijwilligerswerk, het huishouden of een wel-verdiend pensioen minder waarde hebben, menselijk en maatschappelijk ondergeschikt zijn.
Maar wel is van belang, en daar gaat het ons om, dat iedere volwassene in de mogelijkheid verkeert met betaald werk in zijn op haar eigen onderhoud te voorzien, zich niet te gemakkelijk of ten onrechte op de gemeenschap verlaat en in ieder geval niet van werken wordt uitgesloten. Daar zit hem de crux. In onverbrekelijke samenhang met de plicht - moreel en materieel - van de geboden mogelijkheid ook gebruik te maken.
De helft van alle allochtone jongeren is toch niet werkloos omdat zij zo graag het huishouden doen. Zij blijven werkloos omdat de maatschappij - wij met z'n allen - er te weinig moeite mee heeft, te gemakkelijk aanvaardt dat een uitkering een alternatief biedt. Er het is diep tragisch als sommigen onder hen het dan vroeger of later nog wel best gaan vinden ook.
Dat is dus een verkeerd soort sociaal contract dat wij met velen hebben afgesloten; "voor u is er geen werk, geen eigen plaats in ons midden. Hier is uw uitkering en gaat heen."
Terwijl er nog steeds 117.000 vacatures zijn waarvan nota bene een veel te groot aantal moeilijk te vervullen is. Onbegrijpelijk en onverteerbaar vind ik dat. Toen de werkloosheid veel groter en het aantal vacatures veel kleiner was riep rechts dat wie werken wilde aan de slag kon. Nu die verhouding minder scheef is zal juist links in het belang van de toekomst van de sociale zekerheid zelf op kruistocht moeten. Wat ligt er meer voor de hand dan werklozen zo snel mogelijk bij dat werk te brengen, ze zo nodig te scholen en begeleiden. Aan het bij elkaar brengen van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, aan het actief bevorderen dat mensen met een uitkering aan de slag kunnen, daaraan schort het maar al te vaak.
Werkgevers beklagen zich over het gebrek aan vakmensen, allochtonen verwijten werkgevers discriminatie, arbeidsvoorziening en uitvoeringsinstanties wijzen naar het

regelzuchtige Den Haag dat hen te weinig vrijheid biedt en te veel aan knellende regels bindt.
Daar moeten we doorheen zien te breken. Met juist sociale vernieuwing als voorbeeld, want situaties verschillen van plaats tot plaats en individuen ook.
Ons voornaamste project heet vanaf vandaag werken aan werk. En het wordt de hoogste tijd dat een ieder die het aangaat meedoet. Want de spanningen die zich in de PvdA hebben gemanifesteerd hebben hun wortels in de maatschappij. Gaan niet aan anderen voorbij. Iedereen moet met ons de knop eens omzetten. Passiviteit van zich afschudden.
Laat RBA's, gemeenten, bedrijven en instellingen nu eens snel en concreet aangeven welke belemmeringen (buiten de direkt financiële) het konkreet inschakelen van mensen in de weg staan. Belemmeringen om korter te werken of op andere manieren werk te verdelen. Waarom zijn veel vacatures zo moeilijk te vervullen? Waarom worden aangeboden werk en beschikbare werklozen zo moeizaam en vaak zo laat bij elkaar gebracht? Waarom zijn nog niet alle arbeidspoolplaatsen bezet? Wat staat uitbreiding van het aantal zelfstandigen of initiatieven van jonge ondernemers in de weg?
Waarom worden afspraken om werk te maken voor allochtonen of mensen met een handicap niet beter nagekomen? Hoe kan worden bevorderd dat meer afspraken daarover in CAO's worden gemaakt? Waar staan slechte arbeidsomstandigheden een hogere arbeidsdeelname in de weg? Hoe grijs en zwart werk weer wit te maken? In welke sectoren is dit in het bijzonder een probleem en wat zijn de gerichte oplossingen?
Het gaat er om aan te geven dat er duizend-en-één mogelijkheden zijn om aandacht aan participatie te besteden. Soms kan dat micro worden opgelost, soms niet. Dan moet dat gesignaleerd worden en tot een snelle en adequate reactie leiden op het naast hogere niveau of het niveau waar het knelpunt ligt. Natuurlijk is niet alles oplosbaar maar we kunnen wél tien keer meer dan we vaak denken en dan we nu doen.
Dat geldt niet in de laatste plaats ook voor de uitvoeringsinstanties van de sociale zekerheid en ook de arbeidsvoorziening en bemiddeling.
U zult mij niet horen meedoen met het gehuil dat het daar een jungle is, een opeenstapeling van bureaucratieën, een verzame ling zwaar gesubsidieerde clubs

die ongevoelig zijn geworden voor politieke druk-tot-opschieten.
Natuurlijk komen er ook resultaten uit.
Worden betere methoden geïntroduceerd.
Maar het is niet genoeg, het gebeurt niet vlot genoeg als we het afmeten aan de problematiek waar we voor staan. Dus we moeten dóór.
We moeten de uitkeringsinstanties omschakelen zodanig dat ze dienstbaar worden aan het weer naar de arbeidsmarkt terugbrengen van werklozen, gedeeltelijk arbeidsongeschikten, herintredende vrouwen. Dat zal een majeure slag voor ze worden.
Ik zeg kort wat in mijn ogen belangrijk is: in vier trefwoorden.
Schotten weg.
Tussen de uitkeringsfabriek en de arbeidsvoorziening. Meer accent op preventie, arbeidsomstandigheden en zo spoedig mogelijke reïntegratie voor wie er naast is komen te staan. Schotten weg tussen de verschillende schakels in die keten.
Dichter bij de mensen, dichter bij de bedrijven.
Preventie, reïntegratie, arbeidsbemiddeling in de eigen regio in de eigen sector waar de specifieke ervaring en kennis voor handen zijn. Want het gaat om mensen, om mensenwerk.
Minder regels.
Het gaat om zulke specifieke, altijd weer wisselende gevallen Om gezondheid, capaciteiten, psychologie ook. Laat meer over aan het gezonde verstand van de mensen en de instellingen die het moeten doen.
Maak de verantwoordelijkheden helder.
Breng de eindverantwoordelijkheid waar die hoort: bij de
gekozenen die het algemeen belang vertegenwoordigen, in die hoedanigheid verantwoording moeten afleggen. Geef de instellingen een eigen budget en bijbehorende doelstellingen. En eventueel een financieel belang bij een goede uitvoering, bij goede prestaties. En geef aan werknemers en werkgevers een stevige plaats in de uitvoering. Zij weten van wanten.
Het is zo vreselijk belangrijk dat we nu een begin maken, hier en nu. Dat we net als vroeger bij de stadsvernieuwing en net als toen dit kabinet aantrad met de sociale vernieuwing in één of twee regio's met voorrang van start gaan. Om te laten zien hoe het moet en wat de hindernissen zijn in de praktijk. Als de regio's daar zelf om vragen,

dan zie ik Den Haag daar geen nee tegen zeggen. Een lopend vuur moet ergens beginnen. Elske heeft nu de fakkel in handen.
Met onze steun voor het rapport Wolfson kiezen we voluit voor een inzet, voor een commitment, maar zijn we nog niet verzekerd van een bevredigende uitkomst, van voldoende resultaat. Het is een opdracht en geen garantie.
Eén: Omdat we veel medewerking nodig hebben om op termijn de participatie voldoende te bevorderen.
Twee: Omdat ook als dat lukt -en dat gaat lukken- we toch op de korte termijn een aantal lastige problemen op onze weg vinden. Maar we gaan die niet oplossen door een ministelsel in te voeren.
Dan zijn er ook nog mensen die het verlagen of bevriezen (wat ook een vorm van verlagen is) van de lonen en uitkeringen op het minimum zelf de oplossing vinden. Soms vanwege een ideologische voorkeur vermengd met economische theoriën, soms vanwege een voorliefde voor grotere inkomensverschillen. Daar moeten we niet aan beginnen.
Dan is niet de inrichting van het stelsel aan de orde, maar het beschavingspeil zelf; de mate waarin wij solidariteit betrachten en welvaart delen met mensen die buiten hun schuld op die minimale bescherming zijn aangewezen. Wie dat behoudend vindt, niet vernieuwend, een beetje conservatief, die moet mij maar eens proberen uit te leggen wat er zo vernieuwend is aan
armoede.
Dit brengt mij bij die korte termijn. Welke keuzes liggen nu voor? Hebben we een beetje keepers-geluk?
Dat zit niet erg mee. Juist in dit jaar, 1992, laat de internationale conjunctuur een dip zien. Daardoor blijft de economische groei in ons land naar verwachting nog maar net in de plus (een half procentje maar). Met als gevolg meer werklozen in plaats van minder; sinds begin jaren tachtig is dat niet meer voorgekomen. De oorzaak ligt overwegend buiten Nederland De nog niet beëindigde recessie in de VS en het Verenigd Koninkrijk en de plotseling veel tragere groei bij onze Oosterburen. Omdat de vooruitzichten voor de wereldeconomie over de jaren 1992/1993 heen niet ongunstig zijn is er geen reden voor paniek of overdreven somberheid.
We moeten elkaar niet de recessie aan of in praten.
Maar: een tegenvaller is het wel. Meer mensen aan de kant en een verzwakking van

het economisch draagvlak. Wat moet nu, richting begroting 1993, de beleidsreactie hierop zijn, gegeven de smalle marges?
Ten eerste: Voortzetting van de financiële soliditeit waarmee de sanering van de overheidsfinanciën wordt aangepakt. Het vorige kabinet heeft grotere problemen voor ons achtergelaten dan soms door CDA en VVD is en wordt gesuggereerd. Maar met die vaststelling is het blote feit niet weggewist dat het in ons eigenbelang is de financiële gezondmaking met kracht te vervolgen, ook al gaat dat met pijnlijke maatregelen gepaard, ook al kost dat populariteit. Er is geen keuze.
Als we vandaag onvoldoende verantwoordelijkheid zouden nemen voor het verder verlagen van het financieringstekort, dan schuiven we te veel rente- en schuldenlasten naar de toekomst En dat gaat dan de ruimte voor wat echt belangrijk is (onderwijs, bejaardenzorg, veiligheid op straat) verder beperken. Dat lijkt mij dus niet verstandig.
Ten tweede: Kiezen voor werk boven inkomen en dat consequent volhouden.
In 1992 dreigt de werkloosheid voor het eerst sinds jaren weer te gaan stijgen. Dat willen we niet zo maar over ons heen laten komen. De internationale conjunctuur kunnen we niet veranderen. Maar we kunnen wel binnen de arbeidsvoorwaarden-ruimte, overal waar wat te kiezen of te beïnvloeden valt - in het eigen overheidsbeleid, in de cao-besprekingen, binnen bedrijf of instelling - het accent leggen op arbeidsparticipatie, het spreiden of verdelen van werk, herintredingsmogelijk- heden voor vrouwen, scholing niet te vergeten en het bieden van perspectief op werk voor allochtonen. Kiezen voor werk boven inkomen betekent in mijn ogen ook alles doen wat we kunnen om de inflatie af te dempen, doen wat we maar kunnen om het haasje-over van kosten, lonen en prijzen te voorkomen.
Want daarvan is de werkgelegenheid de dupe, van dat haasje- over. En een inflatiespiraal is moeilijker tot stilstand te brengen dan dat ze in beweging komt. Het afdempen van de inflatie kan bij voorbeeld vorm krijgen door lastenverzwaringen die al in de pijplijn zitten, ik denk nog aan het vervoer, wat te beperken. Zonder de financiële basis onder de Tussenbalans aan te tasten. En dan natuurlijk evenwichtig voor zowel de auto als het openbaar vervoer. Sommigen gaan verder met hun wensen.
Als ik zo om me heen kijk en mijn oor te luisteren leg dan kan ik mij niet aan de indruk onttrekken dat menigeen in Nederland op dit moment een beetje last heeft van het

lastenverlich- tingsvirus.
Lastenverlichting is in.
Maar het is ook in om er niet bij te zeggen waaruit dat betaald moet worden. Misschien denkt men wel, daar hebben we de Minister van Financiën voor. Wel, nu het mij dan zo gevraagd wordt, wil ik hier wel een paar woorden over zeggen.
Één: We zullen al op z'n minst al voor een paar miljard gulden aan ombuigingsmaatregelen moeten nemen om het begrotingstekort 1993, met die schrale economische groei en de oplopende werkloosheid, binnen de perken van het regeeraccoord te houden.
Dat zijn maatregelen bovenop de Tussenbalans, het is niet
anders. We zullen dat evenwichtig en rechtvaardig proberen te doen, dat wel natuurlijk. Maar dan nog zal het van 'au' gaan, in het kabinet, in het parlement en in de samenleving.
Twee: Het is nogal heroïsch om te veronderstellen dat de masochistische trekken van mijn collega's in het kabinet zodanige vormen hebben aangenomen dat ze 'ja' zullen zeggen tegen nog grotere bezuinigingen dan toch al nodig zijn, wanneer in de verste verte niet vaststaat of de lastenverlichting waarvoor die extra bezuinigingen dienen daadwerkelijk van invloed zal zijn op het CAO-gedrag van partijen, leidt tot loonmatiging.
En eerlijk gezegd voel ik daar zelf ook niets voor. Want als CAO-partijen zeggen "zo'n lastenverlichting is mooi meegenomen" dan is het feitelijk effect, dat - ik noem een voorbeeld - de voorzieningen in het bejaardentehuis worden verschraald om het een werknemer mogelijk te maken met de winter- vakantie een dagje langer in de sneeuw te blijven. Ik heb niks tegen sneeuw, en zeker niet tegen vakantie maar die prijs is mij te hoog.
Drie: Van sociale partners mag worden gevraagd nu en volgend jaar hun inzet volledig te richten op een inkomens- en arbeidskostenontwikkeling die voluit rekening houdt met de fragiele economische van dit moment en het belang van zoveel mogelijk mensen aan het werk. Dat ben ik volledig met Bert de Vries eens. Ik sluit als bijdrage van de overheid daaraan een beperkte en gerichte lastenverlichting niet onder alle omstandigheden uit, maar de ruimte daarvoor is uiterst beperkt, juist omdat er dan extra voor zal moeten worden bezuinigd; ik hoef u dat niet met een dia te illustreren.

Vier: De werkgevers zijn wel de laatsten die enig moreel recht van spreken hebben juist dit voorjaar de regering te wijzen op de te hoge collectieve lastendruk. Eerst namen zij politici de maat (vorige zomer) toen het ging om het opbrengen van de moed om ingrijpende ZW/WAO-besluiten te nemen, daarna sloten ondernemers één voor één CAO's met de vakbonden die de bovenwettelijke aanspraken vooral nog maar weer eens herbevestigen en nu krijgen wij van VNO en NCW te horen dat de lastendruk te
hoog is. Mijn antwoord is kortweg dit: nu u zelf de weg van de minste weerstand hebt gekozen moet u bij mij niet aankomen met de zwarte piet.
Ten slotte vijf: verbetering van het economisch draagvlak, investeren in onze eigen capaciteit. Waar ik zojuist voor koos: voortgaande financiële solidariteit, een duidelijke keuze voor werk boven inkomen, is nodig, hard nodig maar niet voldoende. In de Europese Gemeenschap is een harde concurrentieslag gaande. Tussen bedrijven, maar ook tussen overheden.
Op het fiscale vlak, maar ook wat het de infrastructuur betreft, de kwaliteit van het onderwijs, de kwaliteit ook van de arbeidsmarkt. In die concurrentieslag kunnen wij niet achterwege blijven, juist niet wanneer we de participatie willen verhogen en de verzorging willen veilig stellen. Nu wij de overheidsfinanciën eindelijk weer op orde brengen is de verbreding en versterking van ons economisch draagvlak de hoogste prioriteit. Zonder soliditeit verschrompelt de solidariteit. Zonder kwaliteit verdampt de werkgelegenheid.
Daarom kies ik voor meer investeren in een sterkere economische structuur, in een schonere bodem, in een beter en modern openbaar vervoer, in vitale en leefbare steden, in onderwijs en ons menselijk kapitaal, kortom: in de kwaliteit van ons land als land van vestiging voor industrie en dienstverlening. We moeten geen geld uitdelen, maar investeren in de toekomst, moderniseren. Daarom is het nodig en verantwoord om enkele honderden miljoenen guldens aan extra gasbaten uit export op korte termijn, dat wil zeggen dit jaar al, voor dat doel gericht in te zetten. Zodra de internationale conjunctuur straks weer aantrekt geeft een versterkte economische structuur ons land een betere uitgangspositie om van de vruchten van die opleving te profiteren. Nederland moet economisch beter gaan presteren.
Meer investeringen en meer groei dus. Gaan die niet ten koste van het milieu?
Dat mag niet en het hoeft ook niet.

Veel investeringen zullen juist milieu-investeringen zijn.
Denk aan het openbaar vervoer, een intensiever gebruik van communicatie-middelen en elektronica ter beperking van de mobiliteit, investeringen in schonere technieken en zuiveringsinstallaties. Het is een opgave van de eerste orde om een sterkere economische structuur, het veroveren van een plekje in de kopgroep van Europa in te passen in die kostbare duurzaamheid, ook daarin voorop te lopen. Dat kan. En Hans Alders boekt daar goede prestaties.
Maar soms zijn de keuzen nog niet scherp genoeg gemaakt. Het gebruik van eindige energiedragers en grondstoffen, het gebruik van de milieuruimte - zoals vervuiling deftig is gaan heten - mag niet evenredig meestijgen met de groeiende economie, moet in veel gevallen drastisch worden teruggedrongen. We staan hier echt voor een keuze, voor buigen of barsten. Energie- en milieugebruik op hun beloop laten tot de economie uit haar voegen barst en haar eigen draagvlak opsoupeert.
Danwel sturen en buigen om zo markt-conform mogelijk verantwoorde en dus op termijn houdbare groei te bewerkstelligen.
In het tweede geval ontkomen we er niet aan in de prijs van energie en het gebruik van milieuruimte langere termijn effek- ten te verdisconteren.
Ik zal de laatste zijn om de haken en ogen aan, en bezwaren tegen nationale, beperkt-Europese of zelfs Europese maatregelen luchthartig weg te wuiven. We moeten dit goed in kaart brengen.
Maar die bezwaren zullen linksom of rechtsom wel moeten worden overwonnen. Want ook hier dreigen dijkdoorbraken. Ik zeg dat ook tegen onze vrienden van het CDA. De kwaliteit en de geloofwaardigheid van het rentmeesterschap is in het geding. Met een beleidsmoratorium kunnen we het milieuprobleem niet stilzetten. Wat het milieu betreft is het speelkwartier in elk geval voorbij.
Een sterkere en tegelijk meer verantwoorde economische groei: daarvoor een fundament leggen, dat vind ik eigenlijk één van de meest wezenlijke taken van het kabinet en van mijzelf, juist ook om het behoud van de verzorgingsstaat.
Net zo wezenlijk is het een bijdrage te leveren aan de kwali- teit van de internationale gemeenschap, één wereld! Dat is wezenlijk voor ons als socialisten, omdat we solidair willen zijn. Dat is wezenlijk voor ons als Nederlandse burgers omdat de toekomst van ons land mee bepaald wordt door de wereld om ons heen. Daar willen we een bijdrage aan leveren.

Inzet, ideeën, mensen, ervaring, geld. We doen op alle fronten mee. Ongelijkheid bestrijden, ontwikkeling bevorderen, het milieu beschermen. Dit voorjaar bij de grote milieu-conferen- tie in Brazilië van de Verenigde Naties. We zullen onze bijdrage leveren en misschien wel meer dan dat. Jan Pronk loopt hard, draagt met groot gezag onze inbreng uit.
Het kabinet is bezig de buitenlanduitgaven te herbezien. Onlangs is besloten tot extra hulp aan het GOS, ook via de EG. Maar het gaat om meer.
Verbreding en verdieping van de EG, economisch en milieuher- stel in Oost-Europa en het GOS, het einde van de koude oorlog en gewijzigde veiligheidsverhoudingen, armoedebestrijding paren aan milieubescherming: er is alle aanleiding onze uitgaven ten behoeve van het buitenland op een nieuwe leest te schoeien.
Het is goed dat de PvdA het voortouw neemt om ook op dit terrein een nieuwe richting aan te duiden.
Zelfs na de forse bezuinigingen van de Defensienota moet het mogelijk zijn en is het wenselijk ruimte te vinden om geld te verschuiven naar internationale samenwerking. We moeten nu de wissel nemen van investeren in veiligheid door de nieuwe democratieën te helpen.
Het gaat er om dat het Nederlands beleid vooruit grijpt op de toekomst. Dat is niet alleen economisch, maar ook politiek en cultureel van belang voor onze eigen samenleving. Die veel heeft te winnen bij een plaats vóór in de rij als het om vernieuwing en samenwerking in de wereld gaat.
Dat we tijdig vooruit kunnen grijpen op de jaren negentig hebben we laten zien toen we de defensienota uitbrachten, de ontwikkelingsnota "Een wereld van verschil" en het Nationaal Milieubeleidsplan Plus. Op alle drie terreinen zijn ingrijpen de herstructureringen aangekondigd en in gang gezet vergeleken met het decennium dat achter ons ligt. Drie beleidsterreinen, in belangrijke mate vanuit de PvdA vormgegeven, maar op geen van deze terreinen is het laatste woord gezegd. Internationaal milieubeheer, duurzame armoedebestrijding en een nieuw veilig- heidsconcept, die op elkaar af te stemmen, daar gaat het omi
In Zuid-Afrika spant het erom. De moed van Mandela en van De Klerk om, niet zonder weerstand, steeds weer voor de onderhandelingstafel te kiezen heeft de vooruitgang naar democratie tastbaar gemaakt. Dat staat bij het komende referendum op het spel. Gaat het proces voort, het alternatief kun je je bijna niet

voorstellen, dan gaat ook de steun vanuit Nederland voort, inclusief het regeringsbezoek. Bij Treurnicht zet ik geen voet aan de grond.
Op een andere manier zullen we dit jaar meeleven met verkiezingen in Europa en de Verenigde Staten.
Allereerst natuurlijk met 'die kleine rooie' in Engeland - als ik tenminste niet door 'Keek op de Week' geschorst wordt voor deze kwalificatie. Volgende week ben ik in Engeland. Ik wens Labour vanuit dit Congres een overwinning toe! Dan kunnen we in het najaar op het Congres van de sociaal-demokratische partijen in de EG dat in Nederland wordt gehouden, waar wij gastheer zijn, Neil Kinnock als premier begroeten.
Wordt dit jaar in de Angelsaksische wereld echt een punt gezet achter het conservatisme van de jaren tachtig, of niet? Dat zal ook voor ons van belang zijn.
In Europa is de euforie van 1989 inmiddels lelijk aan het wegzakken. Of ben ik te somber? De hoop van de vreedzame revoluties in Midden- en Oost-Europa heeft plaatsgemaakt voor bestaansonzekerheid, groeiend nationalisme en nieuwe, zelfs gewelddadige botsingen. En ook Maastricht, de Westeuropese integratie, staat in een bepaald licht. Maastricht is vermoedelijk geen maand te laat gekomen maar mij bekroop vorig jaar tijdens de onderhandelingen, aan de tafel, in de gesprekken, het gevoel dat we bezig waren met afspraken over integratie
terwijl de versnippering, het ieder-voor-zich, de desintegratie al om de hoek loerden.
Desintegratie, dat is het wij-zij-denken. 'Wij' dat zijn de bekenden uit de omgeving. 'Zij' zijn de anderen die de omgeving minder vertrouwd maken. En wiens schuld is dat; dat is de schuld van hullie boven, de overheid, de politiek. We zien het in het groot, in de verhoudingen tussen landen in het nationalisme ook. In het 'America first' van Buchanan, in het "eigen volk eerst" van de Vlaming Dewinter. Het vertaalt zich alom. Ook op een heel ander niveau. Ik wijs op onze eigen EG, die in de handelsverdragen met de Derde Wereld en met Oost-Europa ruimhartiger zou kunnen zijn. In de GATT-onderhandelingen staat de zelfbescherming, met name in de landbouw, ongegeneerd voorop. Protectionisme is momenteel geen toeval, het weerspiegelt de groeiende mentaliteit dat je toch eerst goed voor jezelf moet zorgen.
Het vervagen van de grenzen, de groeiende feitelijke onafhankelijkheid maakt onrustig. De oude schijnzekerheden van de koude oorlog, de muur, van ongebreidelde economische groei zonder angst voor het milieu, van nationale

identiteit en van stabiele sociale verhoudingen zijn verdwenen. En die schokken zijn nog niet verwerkt.
Het geeft mij een onbehaaglijk gevoel, ik kom er maar rond voor uit. Dat geldt ook voor bepaalde ontwikkelingen in eigen land.
De grote vragen van economie, verzorgingsstaat en milieu worden wel gezien, maar lijken mensen eerder een gevoel van onmacht te geven, dan tot politiek handelen bij te dragen. Wat doet het eigen gedrag ertoe als de problemen zo immens zijn?
Ik maak mij bezorgd over dat gevoel van onmacht. Vooral als de politiek aan dat gevoel van onmacht lijkt bij te dragen. Want de onmacht van de politiek maakt dat de mensen zich méér in de steek gelaten voelen. Als we er samen niet aan gaan staan, staat iedereen alleen.
Dan dreigt onze samenleving een afwentelingsmaatschappij te worden; de rekening naar de buren, de overheid, het milieu of
de armste landen.
Tegen deze achtergrond moeten we met elkaar ook de positie van de PvdA zelf bezien. De PvdA is in zichzelf een coalitie van verschillende maatschappelijke groepen, van hoogopgeleiden tot zeg maar de minstbedeelden. Als de maatschappelijke samenhang vermindert, als het wij-zij-denken toeslaat, dan merkt de PvdA dit als geen ander. En daar gaan we een antwoord op geven.
Maar de ontwikkeling van de PvdA, is geen doel in zichzelf.
Het gaat niet om het aantal ministers, niet om het aantal Kamerleden, maar om de positie van de sociaal-democratie als barometer van de solidariteit, van de samenhang in ons land. Niks ten nadele van welke andere partij, maar daarom ben ik van de PvdA en daarom gaat de PvdA mij zozeer aan het hart.
Het herstel van de PvdA staat mede in het licht van de relatie tussen politiek en samenleving. Leiding geven aan de PvdA is via het kabinet, via de Kamer en via de partij politiek en samenleving op het goede spoor helpen zetten.
Mensen hebben in ons deel van de wereld steeds meer greep gekregen op hun eigen leven. De afhankelijkheid vervangen door groeiende zelfstandigheid. Waar angst en onwetendheid heerste hebben kennis en communicatie velen de kans geboden hun leven zelf vorm te geven. Sociaal-demokraten hebben aan die Weg naar Vrijheid aktief mee vorm gegeven. Om de kwaliteit van het bestaan. Sociale zekerheid nam de angst weg voor de oude dag, voor niet te dragen gevolgen van werkloosheid,

ziekte en invaliditeit.
Maar de sociaal-demokratie is meer dan opkomen voor zelfstandigheid, voor individuele vrijheid. De gelijkwaardigheid van mensen moet ook tot uitdrukking komen in een eerlijke verdeling van kansen. In een sociale demokratie is voor privileges geen plaats, je kans op een opleiding, op vermogen, op toegang tot informatie en arbeidsmarkt mag niet worden bepaald door de kleur van je huid, je sexe of het milieu waaruit je voortkomt. Sociaal-democratie is ook het besef dat je weliswaar als individu veel zelf moet kunnen beslissen, maar dat je dat wel
in een gemeenschap doet.
Het is dit evenwicht tussen rechten en plichten, tussen wat je voor jezelf mag eisen en wat je je medeburgers verplicht bent, het is dat evenwicht dat sociaal-demokraten willen brengen.
De doelstellingen zijn ambitieus. Dat moet ook.
De omstandigheden vragen erom. Het beleid is echter maatwerk. We kiezen voor effectiviteit boven grote en kleine symboolpun- ten. Voor maatwerk boven blauwdrukken. Voor lange termijnre- sultaat. Daar is de geloofwaardigheid van de politiek mee gebaat.
Daarom: maatwerk in de sociale vernieuwing; minder regels, minder Haagse bureaucratie, veel aandacht voor uitvoering, klantgerichte overheidsdiensten. Eén loket voor de zorg voor ouderen. Criminaliteitsbestrijding door meer politie-agenten, maar ook door projecten met jongeren.
Het vergroten van de veiligheid, ook van het gevoel van veiligheid, op straat en in je huis, is één van de allergrootste opgaven in de komende maanden en jaren.
Maatwerk ook in het minderhedenbeleid. Dat is de nuchterheid van Ien Dales. Het minderhedendebat wordt nu echt praktisch. Het gaat doodgewoon op de uitvoering aankomen: de opvangpro- jecten, de inburgeringscontracten, het Nederlands leren, scholing, kansen op de arbeidsmarkt. De richting is duidelijk. Hard of zacht zegt me niks. De samenleving verplicht zich kansen te bieden, mensen moeten zich verplicht voelen kansen te grijpen. Vandaar dat we nu gaan werken aan een Wet bevordering arbeidskansen om zichtbaar te maken of de afspraken in de bedrijven tot resultaat leiden en ze daarmee te stimuleren hun verantwoordelijkheid waar te maken. En op 21 maart gaan we met z'n allen naar die demonstratie die laat zien waar we staan. Naast elkaar en met elkaar in die veelkleurige samenleving .

Maatwerk waar het asielzoekers betreft. Ieder individu de mogelijkheid blijven geven voor een behoorlijke en volledige rechtsgang binnen een redelijke termijn. Met voorrang voor wie
hier echt moet kunnen blijven. Aan die moeilijke taak werkt Aad Kosto met onze steun.
Het streven naar maatwerk is ook een modernisering van de collectieve sector, van sociale zekerheid, gezondheidszorg en onderwijs. Onze mensen zijn bezig of het nu Hans Simons, Jo Ritzen of Jacques Wallage betreft. Verantwoordelijkheden helder maken, kosten en baten zichtbaar maken. Meer ruimte voor verscheidenheid. Decentralisatie. Aansluiten bij wensen van geëmancipeerde burgers. Bedacht zijn op calculerende burgers en zeker ook op calculerende organisaties. En dat alles binnen een grondpatroon van verdelende rechtvaardigheid.
Maatwerk in het cultuurbeleid. Dat is de basis van het Deltaplan voor cultuurbehoud van Hedy d'Ancona. Nadruk op de toegankelijkheid van hetgeen onze erflaters ons hebben geschonken. Historisch besef waarop we onze toekomst kunnen bouwen. Nadruk op cultuur als een manier waarop mensen zich individueel kunnen ontplooien. Laten we ons tot het uiterste inspannen dat iedereen zijn partijtje kan meeblazen!
We maken het onszelf niet gemakkelijk. Het is altijd gemakkelijker je oren te laten hangen naar de mode van de dag. Om in een samenleving die individualiseert het gemeenschappelijke maar een beetje te vergeten. Om - nu in Oost-Europa de bakens radicaal zijn verzet, gelukkig maar - ook hier steeds meer en alle heil te verwachten van de markt. Dat is de verkeerde weg. Het is niet óf overheid óf markt, het is niet óf gezamenlijkheid óf individuele vrijheid, het gaat om evenwicht.
Dat is de kern van de sociaal-demokratie: dat we de mensen zien als een sociaal wezen, dat we in die wisselwerking tussen mensen het cement van de samenleving zien. Die saamhorigheid staat stevig onder druk. Velen voelen zich buitengesloten en angstig. De afstand tussen wie het maakt en wie mislukt wordt pijnlijk groot. Wie die afstand wil overbruggen, wie samenhang wil en evenwicht die moet partij durven kiezen.
De PvdA moet die partij zijn: een partij om te kiezen.